

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев М. Письма к Тургеневу // Тургенев И. Сочинения в 18 т. – М.: Наука, 1982. – Т. 1. – 607 с.
2. Журавлі повертаються ...: З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / Упоряд., авт. передм., прим. і коментарів В. Качкан. – Львів, 2001. – 920 с.
3. Коцюбинська М. “Зафіксоване і нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість. – К.: Дух і літера, 2001 – 300 с.
4. Кузьменко В. Дифірамб чи епітафія жанрові? // Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 72–78.
5. Лист В. Винниченка до В. Левинського. 11.I.1921. – Відділ рукописів ін-ту л-ри ім. Т.Г. Шевченка АН України. – Ф. 171. – Од. зб. 145. – Арк. 1.
6. Лист В. Винниченка до клясово несвідомої української інтелігенції. 4.V.1920. – Відділ рукописів ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН України. – Ф. 171. – Од. зб. 126. – Арк. 2 – 4.
7. Лист М. Івченка до М. Зерова. 15.XI.1922. – Відділ рукописів ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН України. – Ф. 109. – Од. зб. 98. – Арк. 1.
8. Лист М. Івченка до Президії Всеукраїнської федерації Рад. письмен. 20.IV.1930. – Відділ рукописів ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН України. – Ф. 109. – Од. зб. 100. – Арк. 1.
9. Листи В. Підмогильного до М. Зерова // Слово і час. – 1991. – № 2. – С. 20–27.
10. Листи М. Хвильового до М. Зерова // Радянське літературознавство. – 1989. – № 7. – С. 3–15.
11. Підмогильний В. Листи з Соловків // Вітчизна. – 1988. – № 2. – С. 94–105.
12. Шерех Ю. Не для дітей. – Мюнхен: Пролог, 1964. – 415 с.

УДК 37.03

І.В. Стражнікова

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ГАЛИЧНИНИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ВИСОКОІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ (20-30-ті рр. ХХ ст.)

У статті доведено, що діяльність бібліотек Галичини у 20-30-ті роки ХХ століття мала значний вплив на формування високоінтелектуальної, національно свідомої особистості.

The article proves that the activity of Galychyna's libraries in the 20 and 30s of the twentieth century produced a considerable influence on highly intellectual and nation conscious personality formation.

За останні роки набули значного розвитку дослідження історії бібліотек і бібліотечної справи – це є ознакою звільнення бібліотекознавства від попередніх вимог та обмежень у висвітленні реальної історії бібліотек України. Визнання спадкоємності, багатоаспектності та складності цієї історії, зокрема її розгляд в соціально-політичному контексті долі України на різних етапах її історичного розвитку, проведення історичних досліджень “є проявом, як зауважує Л. Дубровіна, унікального руху історії, що має свої критерії інтелектуального та наукового виміру” [3: 44]. Так, кінець ХІХ – початок ХХ ст. характеризується важливими соціально-економічними та політичними процесами на території України, які мали вплив на становлення та розвиток бібліотек і бібліотечної справи, розвиток науки та освіти, активізацію бібліотечної діяльності. Бібліотека розглядалась як “спеціальний заклад освіти” – осередок духовності, освіти, спілкування, дозвілля тощо. Тема школи, освіти, виховання, преси, книги й дитячого читання постійно була в полі зору тогочасних педагогів, культурно-освітніх діячів України (Х. Алчевська, В. Вахтеров, Д. Добра, О. Пругавін, М. Рубакін, С. Русова, С. Сірополко та ін.), зокрема Галичини (М. Галушинський, В. Домбровський, А. Княжинський, І. Копач, Я. Кузьмів, К. Малицька, М. Пачовський, Д. Петрів, І. Петрів, М. Таранько, С. Сірополко, М. Семчишин, І. Ющишин та ін.).

Відомо, що не кожний педагог може стати майстром, навіть коли намагається здійснювати цілеспрямований виховний вплив на школярів. Майстром стає той вчитель, який у процесі навчання спонукає дітей до самовиховання та самовдосконалення, основою яких є самоосвіта, що передбачає сформованість у людини потреби в постійному читанні. Отже проблема читання, а відтак і бібліотек є однією з найважливіших, що потребує невідкладного розв'язання у спільній роботі закладів освіти та родини.

У громадсько-суспільному становленні школярів та гімназистів Галичини визначеного періоду значне місце належало книжці. Українські педагоги краю постійно обстоювали думку, що її використання є важливим фактором національного виховання української молоді. Плекання рідної культури та традицій серед юнацтва відповідало його культурно-національному прагненню – побудови соборної України. Ще в 1909 р. К. Малицька, виступаючи на Першому українському просвітницько-економічному конгресі у Львові з повідомленням на тему “Видавництва для дітей і молодіжи”, наполягала на особливому значенні книжки як могутнього засобу виховання. За її словами, “добра книжка – се один з переважних чинників виховуючих, яким посередно можемо впливати на інтелектуальний і моральний розвиток молодого покоління. Книжка піддає дітям нові гадки, будить їх здібності, розвиває нераз дрімучого генія – се підстава, средство до здобування власними силами дальшого образования, се ґрунт під виріс нових грядучих поколінь” [7: 127].

Педагогічна періодика регулярно друкувала матеріали з питань бібліотечної роботи, впливу книжки на формування молодого людини. Аналіз комплектування бібліотек у навчальних закладах з українською мовою навчання дає підстави зробити висновок, що книжок, написаних українською мовою, було там більше, ніж написаних іншими мовами: в 1932 н.р. у часописі “Шлях виховання й навчання” був опублікований список українських книжок, рекомендованих для шкільних бібліотек Міністерством освіти Варшави, в якому всього 200 творів українською мовою письменників різних країн, серед яких 123 твори – саме українських письменників [9: 24-27]. Особливо гостро дане питання обстоювало товариство “Просвіта” в українських часописах Галичини – “Шлях виховання й навчання”, “Методика і шкільна практика”, “Життя і школа” та ін. Однією з умов успішного існування бібліотек було створення українським громадянством по селах при читальнях “Просвіти” відділів дитячих бібліотек, які при деяких читальнях успішно розвивались [5: 9]. Майже при всіх діючих дитячих бібліотеках працювали драматичні гуртки, гуртки співу, художнього читання, основним напрямом яких була популяризація українських народних звичаїв та традицій, як першоджерела національної культури (Бранівці, Вовчинець, Єзупіль, Колодієвка та інші села Станіславівського повіту). Наприклад, у звіті читальні “Просвіта” в с. Бранівці Станіславівського повіту за 1934/35р. зазначено: “прочитано 80 книжок в кінці року. Найбільш почитані – стрілецьке життя, козаччина, історичні” [6: 8]. Отже, саме українська література найбільш цікавила учнів і мала попит.

Любов до читання прищеплювалася учням галицьких шкіл через їх участь у традиційних конкурсах, поєднанні читання з переглядом вистав у театрі, телепередач, з культпоходами в кіно, прослуховуванням радіо. Водночас галицька вчителька І. Петрів наголошувала, використовуючи різноманітні методи зацікавлення дітей книжкою, ні в якому разі “не слід категорично забороняти деякі твори, бо це спричинило б саме протилежну реакцію – людину манить заборонене, тим більше дитину, яка ще не вміє панувати над своєю волею” [9: 10].

Міркування І. Петрів про книжку, бібліотеку та їх виховне значення в багатьох позиціях знайшли практичне втілення під час проведення “Двомісячника української дитячої книжки” (ДУДК), оголошеного Об'єднанням працівників дитячої літератури (листопад-грудень 1967 р., Канада). Організатори “двомісячника” зазначали, що “українська книжка є:

- 1) скарбницею величних духовних і культурних надбань українського народу, від яких залежить наше існування як свідомої спільноти;
- 2) незаступним засобом формування ідейного світогляду та зразкового характеру багатомовного українця – громадянина будь-якої країни світу;

- 3) корисним доповненням і завершенням всесторонньої модерної освіти і, врахувавши, що існування та розвиток української дитячої літератури (книжки і преси) залежать від розуміння її ролі та підтримки з боку всього рідного громадянства” [1: 3].

Як бачимо, важливість заходів щодо популяризації української літератури була незаперечною. Реальна ситуація, яка складалася серед українців (і перш за все молоді) стосовно рідномовного письменства, була тривожною.

Внаслідок поширення й поглиблення знань серед широких верств населення світ іде вперед, народи підносяться на щораз вищий ступінь розвитку, їх життя покращується – освіта одиниць це мірило висоти загальної культури народів. Велике значення в навчанні і “велику прислугу” в цьому мають бібліотеки. Однак часопис “Рідна школа” зауважував: “треба дбати про те, щоби книжки не лежали на полицях бібліотечних шаф, лише треба старатися про те, щоби вони якнайчастіше діставалися до рук властивих читачів” [8: 137]. Відтак виникає проблема праці професійного бібліотекаря (підкреслено – *І.С.*) – людини, яка буде знати “що кому радити читати. Тоді щойно мертві бібліотечні скарби переміняться в життєдайне добро народного навчання” [8: 137]. Тобто книжка є джерелом знань і виховання, коли її читають, а так – лишається “мертвим садом”.

На початку ХХ ст. склалися три типи бібліотек за своїм призначенням: спеціальні, публічні та наукові, що переважно залежало від мети діяльності, а також від особи ініціатора та засновника. В умовах неспроможності жителів села купувати літературу і передплачувати періодичні видання – організація бібліотеки “з доброї волі одної людини” не уявляє собою ніяких формальних і мінімальних фінансових витрат. Найголовнішою та найбільшою організаційною прикметою сільської дитячої бібліотеки Я. Татомир вважав психолого-організаційну успішність: “щоби дитяча бібліотека на селі почала існувати й ділати. Опісля організатор дитячої бібліотеки – “ловиться” [11: 19]. За його спостереженнями, коли стикаєшся з дитиною, зокрема сільською на терені дитячої бібліотеки, вона прив’язує до себе надзвичайно швидко й сильно. “Інтелігентні, ясні й щирі та довірливі оченята отих малих...мають в собі щось, чим хватають за саме серце. Крізь ті оченята говорить до нас велика, пребагата душа нашого народу й притягає до себе із непереможною силою, як хрустальносвіже, гірське джерело – втомленого мандрівника” [11: 19-20].

Книжка для тогочасної сільської дитини це новий світ, світ несподіваний, чарівний, водночас дійсний, зовсім певний; це велика, часом революційна зміна в душі сільської дитини. Сільська дитяча бібліотека як форма виховання і сьогодні є незвичайно пластичною. Від її організатора й працівника залежить, щоб у неї “вмістити зміст справжньої кузні високо-вартісних громадян”. Виходячи з цього, вона криє в собі такі великі й гідні виховні можливості, що складаються з таких моментів: бібліотекар дитячої бібліотеки може мати повний вплив на якість підбору літератури кожної дитини; без труднощів і перешкод він може планово опитувати кожного читача – дитину, що буде мати більше виховне значення, більшу роль, зацікавленість в подальшому читанні. На сучасному етапі розвитку України недооцінюються дитячі бібліотеки, хоча вони можуть відіграти величезну виховну роль: формувати світогляд і характер молодого покоління, дати йому національно-громадянське виховання тощо.

Великий виховно-формуючий вплив може мати в такій бібліотеці ще й сам бібліотекар при безпосередньому зв’язку з дітьми. Виховний вплив бібліотек зростає, коли бібліотекар сільської дитячої бібліотеки під час видачі книжок проводить з дітьми розмови на теми прочитаних книжок чи на інші актуальні теми; проводить спільне читання й пояснення історії України з маленькими читачами; виучує з дітьми ігри й вправи і т.п. У такій дитячій бібліотеці її працівник може віддатися творчій, шляхетній і “національно найбільше – хосенній праці, праці формування сильних громадян, праці формування нового, без порівняння свідомішого, сильнішого й більш творчого покоління” [11: 21].

Донині згадують люди по селах, що колись невчений дяк більше навчив, чим нині вчений учитель. Дяк не навчив більше від учителя, але дяківська методика була

ефективнішою завдяки використанню “оригінальної” книжки, яка вчила людину любити її, а ця любов вподальшому вела до самоосвіти, яка, як зауважував М. Галушинський: “Як усе на світі, так і освіта, знання, виховання треба добувати власними засобами й силами. Тоді щойно людина зможе оцінити вартість добутого, щойно тоді зрозуміє і ціну своїх досягнень” [5: 7]. Але все це відбудеться лише тоді, коли людині буде надана можливість полюбити книжку – це перша умова на шляху до освіти. Так, в галицькій газеті “Учительське слово” в 1925 р. наводився приклад методів заохочення дітей до читання зі сторін основних осередків виховання, які демонструємо в таблиці 1.

Б. Лепкий писав до одного з видавництв, де скаржився, що “в нашій громадянстві вже нема для кого писати, що культурний доробок яким ми досі величалися, прийдеться тепер запропастити і що грубий сучасний матеріалізм зжер народного духа. Народ жде якогось невідомого спасення, а забуває, що там де духа нема там вже мертвота, там смерть!” [5: 7]. Винуватцями упадку рідного слова і письменства в великій мірі вважалося українське учительство народних і середніх шкіл, які забули, що саме вони є організаціями “жреців духу, ... є тими культурними весталками, які мають стояти на сторожі, щоби огонь народного духу не лише не погас, але палав що раз яркішою полумінню і сліпив очі всім, хто важився би його погашувати” [5: 10].

Таблиця 1.

Вплив осередків виховання на розвиток пізнавальних інтересів дітей через читання

Головні осередки виховання	Методи заохочення до читання
<i>Родина</i>	Обмежує на “Отче наш”, “Богородице”, “Вірую”; потрібні здорові руки до роботи, а відношення до читання байдуже – “Мій тато не вмів читати; я не вмію читати, а якось живу, той не конче мому синові чи доньці витратити марно час на “пусте”
<i>Школа</i>	Заохочення до читання книжок проходить поза школою, читання книжок дітям самим вчителем, нема підбору лектури відповідно до класу, уподобань, віку дітей
<i>Церква</i>	
<i>Держава</i>	

Джерело: [4: 8].

Аналіз даної таблиці доводить, що в жодного із осередків виховання не було відповідного зацікавлення в розвитку загальних культурних потреб дитини, її читацьких інтересів, творчості, комунікативності, підготовки до життя в соціумі тощо.

Для подальшого розвитку бібліотек та бібліотечної справи було рекомендовано проводити (як у багатьох містах і селах Європи) виставки й ярмарки книжок. На місяць жовтень знижувались ціни на книжки, щоб кожний бажаючий міг купити книжку. Цей великий книжковий рух підтримували різними засобами освітні товариства й уряди, бо метою було не “позбутися книжок з книгарняних полиць”, а ширити знання й освіту “між всім громадянством своєї нації” [2: 2]. Наголос робився на вплив учителів і священників, “розговорами з поодинокими громадянами, а найважливіше – приміром! Учителі, священники та інші інтелігенти повинні кілька разів у році купити в місцевій кооперативі або читальні деяку книжку, вибираючи на купівлю відповідну хвилю, коли в кооперативі збереться більше число людей” [2: 2].

Таким чином, увесь педагогічний та науковий доробок галицьких освітян з даної проблеми позначений переконанням, що без заснування бібліотек, постійного читання творів світової та вітчизняної (рідномовної) літератури не може бути сформована високоінтелектуальна людина, національно свідомою особистістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Двомісячник української дитячої книжки // Наша мета. – 1967. – 4 листопада. – С. 3.
2. Домбровський А. Книжка і письменність на село // Учительське слово. – Львів. – 1929. – Ч.10. – С.1-3.
3. Дубровіна Л. Грунтовне дослідження історії дитячих бібліотек України // Бібліотечний вісник. – 2005. – №1. – С.44-46. – С.44.
4. Закладайте шкільні бібліотеки // Учительське слово. – Львів. – 1925. – С.6-12. – С.8.
5. Іленко О. Лихоліття рідного слова (анкетна стаття перед “місяцем української книжки”) // Учительське слово. – Львів. – 1926. – Ч.11. – С.5-10.
6. ІФОА. Фонд 378. Станиславская филия товарищества “Просвита”. – Опись 1. – Справа 7 “Годовые отчеты о деятельности читальни “Просвита” в с. Бранивцы Станиславского уезда. – 9арк. – Арк. 8.
7. Малицька К. Видавництво для дітей і молодіжи // Перший Український просвітницько-економічний конгрес. – Львів, 1909. – С. 126 – 151.
8. Народне навчання // Рідна школа. – Львів. – 1934. – Ч. 9. – С. 136-137.
9. Петрів І. Засоби педагогічного поступування // Життя і школа (Велика Британія). – 1962. – Ч. 3. – С. 9 – 13.
10. Таранько М. Шкільні бібліотеки // Шлях виховання й навчання. – 1932. – Ч. 1. – С. 19-27.
11. Татомир Я. Діточа бібліотека на селі як форма національно-громадянського виховання дітей // Рідна школа. – Львів. – 1934. – Ч.2. – С. 19-21.

УДК 37.018

В.Л. Федяєва

СІМЕЙНА ПЕДАГОГІКА В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ РОСІЙСЬКИХ УЧЕНИХ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто науковий доробок російських учених кінця ХІХ – початку ХХ століття в Росії щодо висвітлення проблем сімейної педагогіки.

The article considers Russian scientists' contribution concerning family pedagogy problems interpretation in Russia of the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century.

Теорія і практика сімейного виховання розвивалась протягом багатьох століть, і в кожний історичний період мала свої особливості, обумовлені соціально-економічним, політичним курсом країни, а також рівнем розвитку освіти, науки, культури. Особливо теоретичні основи сімейного виховання стали об'єктом дослідження педагогічних наук в Україні у другій половині ХІХ століття і мали прямі зв'язки з розвитком цих процесів у Росії.

Метою публікації є з'ясувати характерні особливості становлення сімейної педагогіки наприкінці ХІХ – початку ХХ століття в Росії.

Питання виховання дітей у сім'ї в цей період виокремлюються із загальнопедагогічних підходів, водночас починають теоретично обґрунтовуватися положення про виховання дітей дошкільного віку. Таким чином, наука про сімейне виховання на початковому етапі свого становлення звернулася до праць, у яких йшлося про виховання дошкільнят – домашнє виховання. Саме друга половина ХІХ століття характеризувалася появою наукових праць, присвячених аналізу загальних питань історії сім'ї та особливостей виховання дітей у російській сім'ї початку ХХ століття (П.Каптерев, О.Водовозова, О.Конрад, В.Паворінська, М.Цебрикова). У центрі уваги дослідників були проблеми, що спричинювали труднощі взаємодії батьків і дітей. Значну увагу О.Острогорський, П.Лесгафт у своїх працях приділяли обґрунтуванню теоретичних положень сімейних стосунків та їх впливів на виховання дітей.

Досить глибоко та ґрунтовно в російській педагогіці теоретично обґрунтовано й висвітлено позиції щодо основ сімейного виховання (В.Бехтерев, П.Блонський, П.Каптерев,